

KAREL V ALS REX HISPA

door Kees Faas

De Nederlanden

Karel V (1500-1558) uit het Habsburgse Huis werd in 1515 meerderjarig verklaard en kreeg de regering over de Nederlanden in handen (1). Tot zijn opvoeders behoorde de latere Nederlandse paus Hadrianus VI. Paus Clemens VII kroonde in 1530 Karel V tot Rooms Keizer. Karel V wist de Nederlanden te verenigen, waarbij de laatste nog zelfstandig gebleven gebieden: Utrecht, Friesland, Groningen en Gelderland onder de Habsburgse macht werden gebracht. In 1548 werd de eenheid aller Nederlanden, met uitzondering van Luik, bevestigd bij de Pragmatieke Sanctie. De laatste jaren van Karels regering betekenden een periode van grote bloei voor de Nederlanden.

Spanje

Het centrum van Karels macht lag in Spanje, ontstaan door de vereniging van de kronen van Castilië en Aragon. Ook Sardinië, Sicilië en Zuid-Italië behoorden aan Spanje.

Keizer Karel V was tevens koning van Spanje als Karel I. Op portretten van hofschilder Titiaan draagt Karel V de versierselen van de Orde van het Gulden Vlies. Zijn motto PLUS OULTRE ('Tot hier en niet verder') komt voor op de zuilen van Hercules (2).

Afbeeldingen

Afb. 1a:

Op de linkerzijde van deze 42 mm hoge pijpekop uit het eerste kwart van de 18e eeuw staat Karel V met rijksappel en scepter in zijn handen, getooid met koningskroon.

In 1525 bepaalde Karel V als koning Karel I, dat deze met beugels gesloten kroon als souvereiniteitssymbool zou zijn voorbehouden aan de koning van Spanje (3). Vaag zichtbaar draagt hij de Orde van het Gulden Vlies. Aan de bovenzijde valt te lezen op deze pijpekop: C:5:KVS. Dat wil zeggen: Carolus V Koning Van Spanje.

Doordat de 5 enigszins lijkt op een 3, is de tekst moeilijk verklaarbaar. Vgl. blz. 208 in 'Kleipijpen' door W. Krommenhoek en A. Vrij, en afb. 28 (nr. 1) in 'Pijpelogie' door F.H. W. Friederich. Vergelijking van bovenstaande 5 met die uit de tekst CAR.DE.5. van een soortgelijke pijp wijst op een duidelijke structurele overeenkomst. De rechterzijde van deze laatste pijp kent het motto PLUS UL TRA (4). Op beide pijpen staat

Karel V zonder baard afgebeeld. Franse lelie(s) onder Karels voeten geven wellicht zijn Bourgondische afstamming aan.

Afb. 1b:

Het gekroonde wapen van Delft op de rechterzijde past meer bij Willem van Oranje dan bij Karel V. Daar dit wapen gezet werd op meerdere verwante pijpen (5) zal er een betekenis aan verbonden zijn, evenals aan de letters T D V, die de initialen van de pijpenmaker kunnen voorstellen.

Afb. 2:

REX HISPANA, koning van Spanje, komt als toevoeging méér voor bij Karel V. Op een houtsnede van Karel V in de bibliotheek van het Rijksmuseum in Amsterdam staat boven Karel V: Imp. Caesar Carolus. V. Hispaniarum Rex (6).

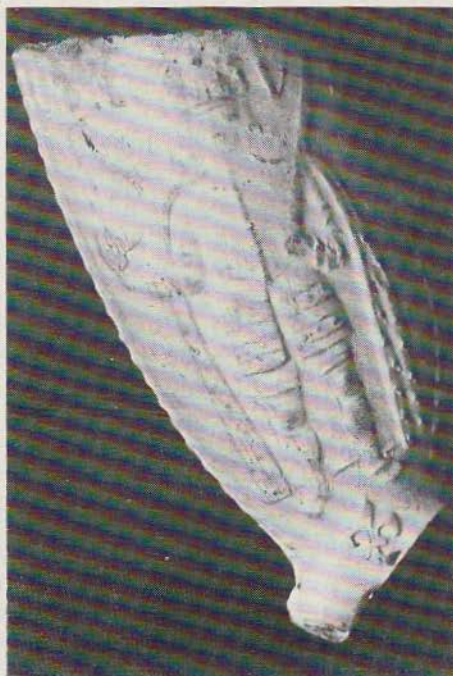
Het wapenschild op deze 48 mm hoge Goudse pijpekop, hielmerk 444, uit ca. 1750 lijkt erg op het gekroonde wapen van Karel V en op dat van zijn zoon Filips II.

Rondom hangt de Orde van het Gulden Vlies met de ramsvacht precies tussen REX en HISPANA, in de banderol.

Aan weerszijden: de wapens van de Zeven Provinciën (met dat van Gouda voor de symmetrie), verbonden door een verticale band, waarboven drie Oranje-appels.

Afb. 1a

Afb. 1b

Afb. 2a

Afb. 2b

Afb. 2c

Afb. 2a:

Op de linkerkzijde van de pijpekop vinden we van boven naar beneden de wapens van Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overijssel.

Afb. 2b:

Op de voorzijde het vereenvoudigd wapenschild van Karel V of van zijn zoon Filips II van Spanje (7)(8):

1e kwartier (linksboven) opnieuw gevierendeeld,

1. Castilië: rood met een kasteel van goud.

2. Leon: zilver met een leeuw van purper.

2e kwartier (rechtsboven)

3. Aragon: goud met vier rode palen.

4. Sicilië: diagonaalsgewijs verdeeld in ruiten; op elk der twee halve zijruiten een zwarte adelaar.

Een summiere opsomming van de overige velden: Oostenrijk, Oud-Nieuw-Bourgondië, Brabant, Granada, Vlaanderen (Vlaamse leeuw, links in onderste hartschild) en Tyrol (rode arend, rechts op hetzelfde schildje).

Afb. 2c:

Op de rechterzijde van boven naar beneden: de wapens van Holland, Friesland, Stad-Groningen en Gouda. Wapens van de stad Groningen of de stad Utrecht beeldden de 18e-eeuwse pijpenmakers vaker af i.p.v. de betreffende provinciewapens.

Vgl. foto 32 in PKN IV, nr. 15, pag. 67, foto 32 met Stad-Groningen in het artikel 'Het Goudse Pijpmakersgeslacht Verzijl' door J. v.d. Meulen, en foto 890a met Stad-Utrecht in 'Kleipijpen' door W. Krommenhoek en A. Vrij. Ook de gezichtspijp van foto 516 uit dit laatste werk heeft aan de rechterzijde (achterzijde) de dubbele adelaar van de stad Groningen.

NOTEN

- 1 Karl V: Der letzte Kaiser des Mittelalters, door Peter Rasow, blz. 8.
- 2 Die Chronik Österreichs, door Prof. Walter Kleindel (1984), blz. 186.
- 3 Heraldiek, door O. Neubecker, blz. 177.
- 4 De Orde van het Gulden Vlies op pijpekoppen, PKN VIII, 32, blz. 76 e.v., door Kees Faas.
- 5 De Nederlandse Kleipijp, door D.H. Duco, foto 28.
- 6 Bulletin van het Rijksmuseum 1976, blz. 22.
- 7 Heraldiek, door Carl-Alexander von Volborth, blz. 72.
- 8 Schatten van het Gulden Vlies, tentoonstellingscatalogus 1987, Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, blz. 159 en 191.